

Кормич Л. І., НУ «ОЮА»

ВИБОРЧИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ПАРИТЕТНОЇ ДЕМОКРАТІЇ: ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРИНЦИПИ

У статті проаналізовані сутність і принципи паритетної демократії. Охарактеризовані особливості форм і методів виборчих кампаній різного рівня за цієї моделі демократії. Показана динаміка інституційних, нормативних, ідеологічних трансформацій суспільства на шляху до паритетної демократії.

Сучасний період розвитку держави і суспільства характеризується пошуком найбільш ефективних та оптимальних моделей політичних систем, з відповідними інституціональними, процесуальними та нормативними складовими. Сталі поняття і категорії набувають нового змісту та нових ознак. Це стосується, зокрема, розуміння демократії. Нагальні вимоги до демократії, передусім, зосереджені на принципі паритетності. Адже саме паритет виступає головною умовою забезпечення рівних прав і можливостей для всіх суб'єктів будь-якого політичного процесу, в тому числі, виборчого, який обрано як об'єкт даного дослідження.

Для України принцип паритетності набуває особливого значення, враховуючи мультикультурність, багатонаціональність, поліконфесійність українського соціуму. Широка палітра політичної суб'єктності потребує створення специфічного механізму взаємовідносин між учасниками процесу.

Цим обумовлюється не лише потреба детального аналізу сутності даного принципу, а і необхідність дослідити різні форми його прояву, функціональне призначення, специфіку впровадження та інше, зокрема в аспекті перебігу виборчого процесу. Цьому принципу мають підпорядковуватись, по-перше, всі суб'єкти, що визначені в такому статусі чинним виборчим законодавством. Йдеться про різноманітні інституції, структури, задіяні в різний спосіб у процес підготовки та проведення виборів, а також у впровадження виборчих технологій.

Якщо розглянути і проаналізувати чинне виборче законодавство крізь призму принципу паритетності, то можна однозначно

сказати, що він формально присутній, бо дискримінаційних норм немає, але фактично не діє, адже ми не побачимо норм, що передбачають обов'язкове врахування специфіки гендерних, національних чи релігійних чинників. В основі лише територіально-кількісні параметри, що характеризують соціум. І якщо для рівня виборів Президента чи Верховної Ради це ще можна обґрунтувати загальносуспільними інтересами, то, наприклад, для місцевих виборів цього вже буде недостатньо.

Адже ми маємо суспільство, в якому понад 53 % населення складають жінки, де проживають представники більш як 133 націй і народностей, де функціонують структури 67 релігійних конфесій. Існує специфіка положення сільського і міського населення тощо. І все це має бути певним чином враховане в процесі демократичного розвитку. Представництво різних інтересів не обов'язково повинно набувати безпосередньо особистісного характеру, чи реалізовуватись через квотування, але має існувати чітко визначений механізм включення цих інтересів при формуванні передвиборчих програм і механізм відповідальності за їх реалізацію в подальшому.

Крім того, очевидно, що за будь-яких умов далеко не всі, навіть достатньо розгалужені політичні течії, спроможні долати досить високий прохідний бар'єр у 5 %. А правові гарантії представництва і врахування опозиційних пропозицій та інтересів також відсутні. Тож, як соціальне так і політичне розмаїття інтересів і позицій суспільства, не має достатніх можливостей обстоювати себе в рамках формалізованого правового поля. Тобто, принцип паритету не завжди впроваджується чи є неефективним.

Мова не йде про абсолютизацію фактичної рівності, що і не можливо, і не є стовідсотково необхідним. Головним є саме рівність можливостей за допомогою самих різних способів доносити свої інтереси і потреби для розуміння їх і владою, і суспільством. Саме в цьому полягає сенс основоположних засад моделі паритетної демократії.

В сучасній науковій літературі, присвяченій перебігу політичного розвитку України, аналізуються окремі складові, як то – етнонаціональна політика [1], гендерна політика [2] тощо, або в цілому питання розвитку демократії [3]. Але ці проблеми не розглядаються крізь призму прояву принципу паритетності, тобто не характеризуються як специфічна модель, а саме, як модель паритетної демократії.

Також достатньо широко аналізуються проблеми виборчого процесу, виборчих технологій [4], та досліджуються вони без жодної прив'язки до формування та функціонування сучасної моделі паритетної демократії. Тому саме в такому ракурсі розглянемо комплекс питань, поєднавши процес становлення сучасної форми демократії з виборчим процесом і аналізуючи їх на засадах впровадження принципу паритету.

Понад два з половиною тисячоліття існування демократичної традиції у Світі переконливо доводять, що цей процес носить не-лінійний характер і йому притаманне постійне вдосконалення критеріїв, принципів, механізмів, пошук оптимальних форм.

Для України в сучасних умовах демократичний вибір повинен базуватись на гарантіях незворотності демократичних трансформацій, на утвердженні демократичного мислення як правлячої еліти так і суспільства в цілому, а також на розбудові демократичних інституцій, засвоєнні і застосуванні світового демократичного досвіду, використанні здобутків сучасних демократій. При цьому важливим залишається аналіз, використання та розвиток власних національних демократичних традицій.

Саме на цьому ґрунтується оновлення змісту та форми демократії, що відповідає сучасним викликам та тенденціям суспільного розвитку. Модель паритетної демократії можна віднести до таких, що дозволяють уникнути багатьох кризових явищ та забезпечують стійкий розвиток, розкриваючи нові перспективи. Оцінюючи переваги і недоліки цієї моделі слід зазначити її великий якісний потенціал і нові можливості. Хоч, безумовно, процес її становлення є складним і нерідко суперечливим. Це, в свою чергу, вимагає детального аналізу динаміки трансформацій суспільства як щодо механізмів, так і відносно поведінки, що обумовить визначення сутнісних рис та тенденцій розвитку.

Модель паритетної демократії включає в себе цілий ряд важливих параметрів, які визначають її сутність.

По-перше, вони стосуються змістовного наповнення форми держави. Тобто, йдеться про максимальне застосування принципу паритетності при вдосконаленні форми правління, в процесі функціонування політичного режиму, а також при оптимізації форми державного устрою.

Це наближає державу до моделі правової держави, спроможної забезпечувати пріоритет права та гарантувати задоволення

інтересів різних суб'єктів соціуму на засадах дотримання прав і свобод людини.

По-друге, принцип паритету має бути базовим в процесі інституалізації громадянського суспільства та при створенні дієвого механізму взаємин різних суб'єктів даного суспільства.

Це забезпечує самореалізацію та самовиявлення широкого спектру інтересів, що існують у суспільстві та можливість їх представництва на всіх рівнях і у різних сферах життєдіяльності соціуму.

По-третє, паритет повинен бути покладений в основу взаємодії держави з громадянським суспільством.

За цих умов соціальне партнерство стає оптимальним варіантом вибору форм та методів співпраці державних та недержавних інституцій та побудови механізму їх взаємин.

І, нарешті, паритет має перетворитись у фундаментальну політичну і соціальну цінність, на якій ґрунтується суспільна свідомість та яка визначає суспільну поведінку.

Це забезпечить зниження рівня соціальної напруги, буде попереджувати появу конфліктогенних ситуацій, створить умови для діалогу як способу розв'язання існуючих у суспільстві проблем.

Таким чином, принцип паритету, покладений в основу сучасної моделі демократії, суттєво впливає на зміни всіх аспектів існування та функціонування як держави так і суспільства. Даний процес носить комплексний характер, включаючи інституційні, нормативні та процесуальні трансформації, а також охоплює ціннісні орієнтації та способи і форми поведінки. Багатогранність та багатофункціональність процесу впровадження принципу паритету та формування сучасної моделі паритетної демократії в такий спосіб відкриває нові перспективи суспільного розвитку та надає нові можливості протистояти існуючим викликам як на національному так і на наднаціональному рівнях в умовах глобалізації.

Подібна модель орієнтована на застосування ненасильницьких способів вирішення проблем, носить гуманістичний характер, намагаючись узгоджувати різні інтереси та задовольняти різні потреби. Хоч, безумовно, її не слід надто ідеалізувати і розглядати як єдину перспективу вдосконалення демократії. Та це одна з тенденцій і варіант напрямків пошуку оптимізації демократичних механізмів стійкого розвитку.

Цей пошук, зокрема, стосується розвитку виборчого процесу та оформлення виборчих технологій. Утвердження моделі паритетної демократії визначає і обумовлює певну специфіку вибор-

чого процесу в аспектах нормативних та технологічних, а також ідеологічних. Адже практика виборів значною мірою повинна відповідати потребам і викликам паритетної демократії.

Передусім, відбувається трансформація самого електорального простору. Принцип паритету виступає за цих умов суттєвим фактором змін, визначає специфіку формування суб'єктного складу електоральних сил та особливості їх поведінки в процесі виборів.

Але нерідко даний принцип лише проголошується, а на практиці не дотримується. І тоді розмежування в електоральному просторі відбувається за регіональним принципом з культурологічним акцентом, що домінує відносно ідейно-політичних і соціальних розмежувань. Це руйнує електоральну спільноту, не даючи змогу реально акцентувати увагу на пріоритетних завданнях, важливих для всього соціуму і в такий спосіб здатних виконувати об'єднуючу функцію у виборах.

Тому саме на засадах паритетності слід створювати механізми проведення виборів владних інституцій всіх рівнів. Рівні можливості представництва інтересів дозволять знаходити компромісний варіант розробки стратегій і програм розвитку, які пропонуються як перспективні плани створення умов сталого розвитку для держави і суспільства в цілому. Це також відсуне на другий план найбільш гострі, конфліктні питання, що провокують нестабільність, дозволяючи повернутись до них за більш слухної нагоди, використавши можливості переконати інших суб'єктів у позитивних наслідках таких підходів. Адже саме паритет створює умови нормального сприйняття необхідності поступок у певних питаннях заради просування у позитивному вирішенні інших важливих завдань, формує відчуття спільного інтересу та обоюдної зацікавленості. Артикуляція і узгодження позицій забезпечує максимальну реалізацію інтересів в політичних стратегіях.

На таких засадах формується інститут виборів, який відповідає вимогам і потребам сучасної демократії. Вибори виступають формою прояву суверенітету всього народу і прав кожного громадянина щодо формування представницьких органів влади і управління, розповсюджуючи паритет як на всі складові суспільства, так і на його взаємини з державою. Важливість даного інституту для розвитку демократії і створення умов сталого розвитку держави і суспільства обумовлює пошук найбільш прийнятної моделі виборчої системи. Тому за короткий історичний період сучасна Україна випробовувала мажоритарну, пропорційну, змішану виборчі системи, намагаючись

віднайти оптимальний варіант, який відповідає і об'єктивним потребам, і суб'єктивному сприйняттю; спирається на власні традиції і враховує існуючий досвід. Досягнутий результат не в повній мірі задовольняє запити еліти і маси, тому вдосконалення цієї системи буде продовжуватись, передусім на законодавчому рівні та засобами підвищення рівня політичної культури суб'єктів виборчого процесу. Адже інститут виборів являє собою демократичний спосіб подолання кризових ситуацій в суспільстві, що перетворює його на ефективний інструмент вирішення головної задачі – забезпечення сталого розвитку.

Багато в чому реалізація такого завдання залежить від активності еліти і від спроможності суспільства впливати на формування і функціонування еліти. І саме механізм виборів робить цей процес динамічним, а саму еліту мобільною та відкритою. А це, в свою чергу, стимулює якісний відбір в еліту, підвищує рівень її відповідальності та забезпечує ефективність її діяльності, завдяки компетентності і професіоналізму окремих суб'єктів. Але подібний підхід є ідеальним варіантом, тоді як на практиці точиться боротьба за збереження елітарного статусу з використанням економічних або адміністративних важелів. Тому важливою умовою дійсно демократичного наповнення механізму виборів є досконале законодавство, з чіткими правовими нормами і дієвий громадський контроль над цим процесом. Тоді ми будемо мати не спрощену ротацию кадрів, а реальне їх оновлення з використанням відкритого і якісного кадрового резерву. Відкритість і прозорість цих процесів забезпечить здорову конкуренцію, яка сприятиме якісному відбору в еліту, на рівень управління суспільством.

Ще один з важливих аспектів демократичного характеру виборчого процесу пов'язаний з проблемою лідерства. Процедура співпраці рядових громадян з керівними суб'єктами не передбачає чітких правил підзвітності, відповідальності за наслідки діяльності, обов'язковості конкретної реакції тощо. Це стосується як статутних документів політичних партій так і виборчого законодавства. Тому публічність і прозорість залишаються здебільшого декларацією, а не виборчою практикою. А це підвищує необхідність конструювання технологій взаємин лідера з масою в аспектах унормування та сприйняття, відповідно суспільним очікуванням.

За умов персоніфікації виборчого процесу ці питання набувають безпосередньо практичного значення. Так, вибори до Верховної

Ради за змішаною системою передбачають, що половина депутатів буде обрана за пропорційним принципом і буде представлена політичними партіями, які в нашій державі існують як партії лідерського типу. А це означає, що імідж лідера багато в чому буде обумовлювати рейтинг політичної сили, її спроможність подолати прохідний бар'єр і стати парламентською партією.

Друга частина обиратиметься за мажоритарним принципом, що також базуватиметься на іміджі регіональних лідерів. Тобто, лідерство як таке визначатиме фактично ефективність виборчого процесу та якість вибору суспільства. Тому «розкрутка» конкретних потрібних постатей, створення позитивних іміджів своїм кандидатам та негативних конкурентам стають частиною виборчих технологій. На це спрямовані медіа ресурси, фінансові, організаційні та інші можливості суб'єктів виборчого процесу. Цьому відводиться вирішальна роль у боротьбі за потенційного виборця. Тому можлива досить істотна корекція іміджу претендента відповідно до очікувань електорату, яка б демонструвала не лише розуміння ним проблем виборців, а і можливості їх вирішувати даним конкретним претендентом. Нерідко створений засобами імідж-технологій образ лідера зовсім не відповідає дійсності, що призводить до розчарувань у можливості впливати на процес формування влади і до небажання значної частини суспільства взагалі займати свідому і активну позицію у виборчому процесі. Тобто, надмірна персоніфікація виборів в нашій державі не сприяє розвитку демократії, знижує рівень інтересу до перспективного планування суспільного розвитку тощо.

Таким чином, можна говорити про складність, неоднозначність процесу становлення сучасної форми паритетної демократії в Україні та про особливе значення для її розвитку саме інституту демократичних виборів та розвитку демократичних форм виборчих технологій. Ці процеси мають спиратись на підвищення рівня правової та політичної культури і відповідно свідомості суспільства та включати в себе дієві форми громадського контролю за формуванням і функціонуванням влади на всіх рівнях. Тільки на цьому шляху можна підвищити реальний авторитет влади і забезпечити її спроможність вирішувати завдання сталого розвитку України, спираючись на широку суспільну підтримку. І модель паритетної демократії створює оптимальні умови для цього, надаючи всім політичним акторам рівні можливості власної участі в справах

по реалізації своїх інтересів будь-якого характеру: політичних, економічних, культурних, національних, релігійних, обумовлених обмеженими можливостями чи іншими специфічних потреб. Тому розбудова і вдосконалення такої моделі є для сучасної України нагальною життєвою потребою і може стати об'єднуючим чинником для неоднорідного українського суспільства, стимулюючи його просування демократичним шляхом та інтегруючи його в світові цивілізаційні процеси.

Формування спільноти і посилення солідарності відбувається на засадах поглиблення демократії, дотримання прав людини, забезпечення пріоритету права, розвитку громадянського суспільства, еволюції управління в якісне, справедливе, відкрите та ефективне урядування, спроможне враховувати і реалізовувати різні інтереси. І виборчий процес на цьому шляху до паритетної демократії відіграє надзвичайно важливу роль.

Бібліографічний список

1. Вітман К. М. Етнонаціональна політика постсоціалістичних країн: моделі, особливості, проблеми / К. М. Вітман. – К. : Логос, 2007. – 336 с.
2. Правові засади формування та розвитку гендерного середовища в Україні : монографія / Кол. авторів; за заг. ред. Н. М. Оніщенко, Н. М. Пархоменко. – К. : Юридична думка, 2010. – 352 с.
3. Скрипнюк О. В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика) / О. В. Скрипнюк. – К. : Логос, 2006. – 368 с.
4. Варій М. Й. Політико-психологічні передвиборчі та виборчі технології / М. Й. Варій. – К., 2003. – 298 с.

Стаття надійшла до редколегії 21.05.2012

В статье проанализированы сущность и принципы паритетной демократии. Охарактеризованы особенности форм и методов избирательных кампаний разного уровня при данной модели демократии. Показана динамика институциональных, нормативных, идеологических трансформаций общества на пути к паритетной демократии.

The present article provides the analyses of the essence and principles of the parity democracy. The main features of forms and methods of different levels elections campaigns under such a model are also characterized. The dynamics of institutional, legal, ideological transformations of society on the way to parity democracy are shown.